

VELKÁ ZPRÁVA O POSLEDNÍCH A PRVNÍCH DNECH LIDSTVA

Michal Habaj: Caput Mortuum Vlna / Drewo a srd, Bratislava 2015, 172 s.

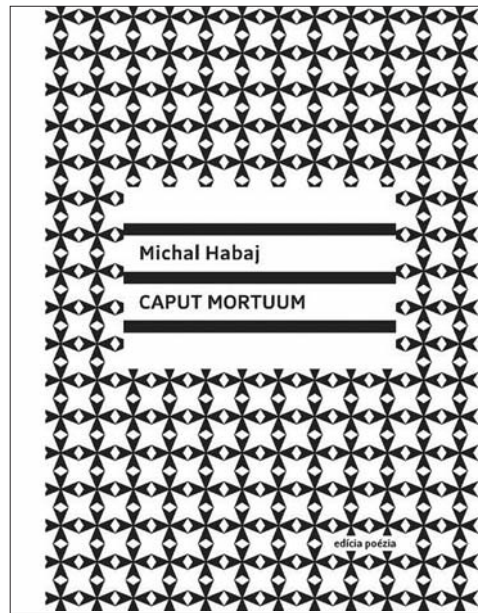
Velká poezie námi vždy otřeše, vždy nás překvapí, vždy nás promění. Po setkání s ní už nezůstáváme stejní. Velká poezie staví věci na hlavu. Slovenský básník Michal Habaj ve své poslední sbírce *Caput Mortuum* postavil svět na hlavu – na jeho mrtvou hlavu. Habaj zde stvořil velkou poezii, z níž mrazí. *Caput Mortuum* se vzpírá snadnému uchopení, tak moc z ní velikost čouhá na všechny strany. A přece je tak stylově jednotná, tak čistá, celistvá...

Podtitul sbírky *Poema posthumani speculativus* dává tušit, že v těchto básních se nebude řešit nic menšího než člověk a jeho osud, lidstvo a jeho dějiny. Od první básně jsme vrženi do podivuhodné spleti časových pásem: „*Toto je správa o posledních a prvých dnech lidstva. / O konci a zrode, / O promene světa.*“ S Habajem se účastníme konců civilizace, ale právě tak jejich počátků, právě tak procesů dějin. Jeho živelná (a současně přesná a symetrická) imaginace splétá v jeden ohromující celek sci-fi a lyriku, futuristické výlety a mystické obrazy, tragédie a satiru, civilnost a patos, experiment a tradici, společenské otázky a intimní vesmíry. Habaj tká paralelní dějiny plné hrůzných dystopií, v nichž se čas od času lze nadechnout čirého vánku, aby nás autor za okamžik opět ohromil naléhavostí svého vizionářství. Není to snadná četba, i když Habaj básní se závratnou lehkostí. Jeho pohled na člověka a dějiny je neúprosný. Básník si do hloubky uvědomuje, že člověk je schopen vraždit, páchat genocidy, zabíjet technologicky vyspěle i s pudovou krutostí – že člověk je schopen děsivého odcizení. Kravou stopu Habaj sleduje ve všech časech, rafinovaně nám vy-

práví své hrůzné sci-fi příběhy, aby nám vmetl do tváře to, co o člověku a jeho civilizaci sice víme, ale rádi to vytěsňujeme. Jenže velká poezie není sedativum. Nutí nás vidět. Slyšet. Myslet. Cítit.

Aby se mohl básník rozkročit přes věky, aby mohl obsáhnout svět v celku (a o nic menšího našemu autorovi nejde), musí být pevně zakotven v přítomnosti. A *Caput Mortuum* je současná kniha až do morku. (Jaký pak div, že častým slovem je tu *klávesnice*.) Ve sbírce nalezneme NATO i EU, zaznamenáme bankovní krizi i rozklad demokracie, ekologickou katastrofu i mediální šum, potkáme Kate Moss, Johnnyho Deppa nebo Lou Reeda. Báseň „*Inšpirácia*“ nás nenechá na pochybách, že Habajova inspirace se rodí z velmi přesného pozorování současného světa: „*Vrátme sa k meritu věci. / Menšina ovládla väčšinu / Prostredníctvom väčšiny. / Zástavy, ktore viali nad parlamentmi / Boli šité krvou vašich detí. / Verili ste v niekoho, kto vás dlhé desaťročia / Systematicky trávil. / Vaše studne, vaše jedlo a vaše televízory / Boli plné rakovinotvorného odpadu. / Bojovali ste v mene ekonomického rastu. / Alebo naopak? / Z vašich detí vyrastú žobráci, / v tom lepšom prípade budú použité na výskum, / Ktorý požehná ich údel ako myrtýrsky.*“

Habaj ale směřuje dál a hloub. Soumrak totiž postupuje; technologický pokrok, není-li vyvážen pokrokem v oblasti humanity, obrací svět v ruiny. A Habaj naznačuje, k jakým koncům může svět dospět. Tak v básni „*Postľudia*“ čteme: „*poezie / a umenia // nepotrebný humanizmus / v rúji technológií // dvakrát som klikol na to slovo / na tretí pokus obrazovka zhasla / zazvonili pri dverách / či vraj nemám strach // boli to postľudia / v hlavách im kvitol práve hrach*“. V tomtož textu se ovšem zableskne i Habajovo sebezpochopení básníka, velmi prastaré, velmi orfické, a jakkoli je ironicky zasazeno do strašlivého kontextu, lze z něj cítit paradoxní naději: „*ako vizionár však*

vládnem / inými médiami / než vládá ľud a ozbrojené sily / občas vidím na dne pohára / slova / ktorá mi nepatria.“

Donkichotský motiv poezie, která svým ostrím konfrontuje soumravný svět, se obzvláště nápaditě vyloupne v jedné z nejuťipnějších básní celé knihy, v „*Listu developerovi*“. Když Habaj jednomu z trapců, kteří zamořují naše města svými stále lukrativnějšími a stále nesmyslnějšími stavbami, píše: „*to je výsadou poézie: // na rozdiel od tvojich stavieb z betónu, / nikdy nestráca pozornosť, / striehne ako dravý vták, / až kým nepolapí svoju korisť. // nikdy už nebudeš v bezpečí / pred basňou, / ktorá bola napísaná pre teba. // neprežiješ túto báseň / tvoja stavba neprežije túto báseň, / tvoje meno zapadne prachom.*“, věříme mu.

Habaj je především výsostný lyrik, a tak všechna pekla, která s chirurgickou přesností zobrazuje, prokládá tou nejjemnější poezií. Křehkou a rozehvělou krásou. Milostnými stopami: „*A na agátových kvetoch, zľahka sa snažajucich / Na klávesnicu môjho notebooku, / Rozeznávám tú istú nehu, /*

Ktorá ma prekvapila, vždy keď som kládol bozky / Na tvoje lica, Panna d' Aponny / Pomaly sa preberám zo sna, v ktorom nebolo Mizer / Pre krv ani pre oheň. / Len pro to, čo zostane po poslednom objatí.“

Vedle takovéto jemnosti se nelze zmínit ani o další Habajově mocné zbrani – humoru. Je to humor sršící a místy takřka smrtící. Nejenže hned na začátku knihy objevíme, že ji schválil Centrální úřad lidstva a dalších devět obdobných institucí, o stránku dál se dozvíme, že „*Habaj, syn Habaja, Slovák ve věku štyridsať rokov, / složil prisahu, že bude vypovedať pravdu, / a potvrdil to dotykom.*“ Na konci knihy se dočteme, že necenzurované vydání sbírky lze nalézt v archivu svazu slovenských antidemokratických bojovníků. Humor prochází celou knihou a místy umocňuje hrůzu, například v básni „*Budúcnosť*“: „*Raz ti kúpim vilu, / pod Slavínom, / s výhľadom na mesto / alebo Dunaj / akú si vyberieš. // Alebo skončíme v lágri.*“

Caput Mortuum považují za nejzávažnější básnické dílo (nejzávažnější! to nejkrásnější napsal Petr Borkovec), jaké vzniklo v našem regionu za posledních dvacet let. Neznám žádnou jinou knihu z tohoto období, která by mě tak mohutně zasáhla, tak mocně posedla, která by mě svojí básnickou silou a vynalézavostí tak oslnila, jež by tak nadčasově uchopila čas. Vrací se mi na mysl slova Sylvie Richterové z eseje „*Etika a umění*“: „*Jako nemůžeme popřít poznávací funkci umění, nemůžeme popřít ani jeho hluboké, často epochální etické působení. Jak bylo řečeno, síla uměleckého díla přímo souvisí s jeho mravním vlivem, ať je posuzován pozitivně, nebo negativně. Který klasič světové literatury by měl vůbec smysl bez etické velikosti?*“ *Caput Mortuum* je velké etické dílo. Je ryzí poezií. Je zjevením.

Adam Borzič

I TAKOVOU CESTOU BYLO MOŽNÉ JÍT

Luděk Navara, Miroslav Kasáček: A přece budu blízko. Život a mučednická smrt kněží Jana Buly a Václava Drboly od Babic. Host, Brno 2016, 216 s.

Když jsem dočítala Navarovu a Kasáčkovu knížku popisující na jedné lokální výseči církevní perzekuce z počátku 50. let, shodou okolností na ČT 1 běžel záznam z jakéhosi varieté moderovaného Vladimírem Menšíkem, asi konec 80. let. Nemohlo být drtivějšího kontrastu z období komunistického režimu, z jeho počátku i konce: zásadovost, víra a nutnost stát si za osobním přesvědčením ztělesněná dvěma popravenými katolickými knězi v Třebíči a Jihlavě, a zploštělost, pokleslost a rádoby uvolněná veselost, která měla překrýt „starý“ svět a současně být odměnou z „nového“ světa jak pro ty, kteří v socialismus uvěřili a aktivně jej budovali, tak pro ty, kteří se sice váhavě, ale připojili.

Dnes už snad netřeba dokládat, že komunismus programově útočil na to vysoké v lidech, devalvoval morální i estetické hodnoty, záměrně pěstoval masovou, libivou, lehkou zábavu ve všech oblastech „uměleckého“ konání, ve všech, i těch nejméně viditelných, oblastech společenského života. Tato bezprecedentní tupost vyniká kontrastně v porovnání s činností katolických kněží v jednotlivých farnostech po celé období první republiky, s koncepcí farářské práce, širokým kulturním, sociálním, vzdělávacím a komunitním záberem jednotlivých kněží v přidělených farnos-

tech, na které se přirozeně navázalo po květnu 1945.

Katoličtí kněží byli pro vesnické komunity věřících nepostradatelní (a dodejme, že v roce 1950 se pouhých 6 % populace hlásilo k bezvěrectví a asi 18 % k nekatolíkům), jejich činnost tvořila páteř života téměř každé obce. S tím souvisí to, co bylo pro komunistický režim neakceptovatelné – tyto lidé měli vliv. Tvrdost zásahu vůči církvi po únoru 1948 vyplývala právě z této skutečnosti, zejména poté, co se potvrdilo, že se katolická církev tentokrát nedá ohnout. Je sympatické, že odpor kněží byl spontánní a v podstatě nikým nekoordinovaný, že vyrostl z vyznávání niterných hodnot, jejichž narušení by vedlo k osobnostnímu rozkladu. Biskupové i arcibiskup Josef Beran se v tomto složitém období měli skutečně o co opřít, a to nezvykle pevně.

Obě tyto skutečnosti (církevní vliv na veřejnost i schopnost odporu vycházející z jiné hierarchie hodnot) dokázali autoři – Luděk Navara a Miroslav Kasáček – přesvědčivě doložit, což považují za nejvýraznější přínos knihy. Skvělý je i způsob, jak toho dosáhli: jakoby mimochodem, při popisu běžných páterských činností, které tvořily obvyklou součást práce na farnosti.

Autoři se se svou knihou položili do životů dvou katolických kněží, jihomoravských rodáků Jana Buly z Lukova a Václava Drboly ze Staroviček. Impulsem k pátrání po jejich osudech byla, jak se domnívám, dramatická smrt obou aktérů. Byli popraveni v rámci církevních čistek (Drbola 3. 8. 1951, Bula 20. 5. 1952) pod záminkou zinscenované protistátní činnosti. Scénář a režie komunistického postupu u církev-

ních perzekucí jsou již v mnoha odborných pracích detailně popsány, v tomto se příběh obou kněží nevymyká známým skutečnostem. Já bych se ráda zastavila u koncepcie knihy a jejího příspěvku do dějinné mozaiky.

Nejde o odbornou publikaci, autoři ve výstavbě textu i v jazyce záměrně využívají publicistických prvků. Navara je však vyškolený historik; za předkládaným textem je znát pečlivá heuristická příprava a snaha o nadhled při výkladu událostí. Pracuje se širokým spektrem dostupných pramenů, včetně vzpomínek pamětníků, zařazených do výkladu formou přímé řeči. Z takto předkládaných informací nelze zjistit, jak k nim autoři došli, nejsem tedy schopna přesně rozpoznat, jak se s pamětníky pracovalo, jsem si ale jistá, že vzpomínkové pasáže jsou jen menším výsekem z mnohem většího korpusu. Jde mi o to, do jaké míry mohou být svědecké výpovědi věrohodné, zda bylo využito postupů orální historie, či nikoli. Nad tím tedy visí velký otazník.

Text je velmi dobře promyšlen a strukturován tak, aby pozvolna gradoval, až kulminuje v hrozivém líčení posledních životních událostí obou duchovních. Farářská činnost a poprava Jana Buly a Václava Drboly je výborně zasazena do dobového kontextu. Líčení atmosféry, cesta zpátky v čas až do první světové války, hledání kořenů a příčin životních udělů, které se dostávají do konfliktu s „velkými“ dějinami, to všechno svědčí o opravdovém, pečlivém a autorsky uvěřitelném přístupu k tématu. Následné sledování osudu příbuzných obou popravených mužů (byť jen na malé ploše) a dalších represí

vůči nim i obcím to s konečnou platností potvrzují. Nic není ošizené (jen s drobnou výjimkou – do knihy se nedostala jména komunistických funkcionářů zastřelených v babické škole, s. 154, jejichž smrt byla u soudu použita proti kněžům. To ale považují spíše za přehlédnutí.), poctivě je dohledaný a seřazený i fotomateriál, což je další čtenářsky silný emocionální podnět. Nechybí ani seznam pramenů, literatury, jmenný rejstřík a vše, co patří k dobré knize s nároky na přehlednost a důvěryhodnost.

Dráždí mě jen zbytečné subjektivní spekulace, které jsou u takové publikace nadbytečné – chápu, že přispívají k větší dramatickosti a k růstu čtenářova napětí, ale myslím, že samotné téma je dramatické až až a netřeba kvalitní text rozměňovat zásahy tohoto typu: „*Portrét generalissima možná Lukovské trochu děsil, ale nejspíš si tehdy ještě nikdo nedokázal představit, jak je bude děsit o dva roky později.*“ (s. 44). Zde by se tedy mělo ubrat, ovládnout se a být autorsky zdrženlivějšími.

Silné téma, poctivost při jeho zpracování, snaha o kontext a úplnost, využití popularizačních prostředků – to všechno z knihy činí přitažlivý text pro čtenářskou veřejnost a věřím, že i pro mnohé historiky, jinak zvyklé psát „vědeckější“ monografie. I takovou cestou je možné jít (pro kněze i pro autory).

Andrea Chrobáková-Lněničková